

Вучэбная праграма складзена на аснове Сучасная беларуская мова: тыпавая вучэб. праграма для вышэйш. навучальных устаноў па спец. 1-21 05 01 “Беларуская філалогія” (па напрамках), 1-21 05 02 “Руская філалогія” (па напрамках), 1-21 05 04 “Славянская філалогія”, 1-21 05 05 “Класічная філалогія”, 1-21 05 06 “Рамана-германская філалогія” / склад. З. І. Бадзевіч, С. А. Важнік, Г. К. Чахоўскі. – Мінск: БДУ, 2010. – 50 с. Зацверджана Першым намеснікам Міністра адукацыі Рэспублікі Беларусь 13 ліпеня 2010 г. Рэгістрацыйны № ТД-Д.133/тып.

Разгледжана і рэкамендавана да зацвярджэння на пасяджэнні кафедры
_____ сучаснай беларускай мовы _____
(назва кафедры)

21 мая 2013 г. Пратакол № 10
(дата, нумар пратакола)

Загадчык кафедры
_____ З.І. Бадзевіч
(подпіс)

Адобрана і рэкамендавана да зацвярджэння Вучэбна-метадычнай камісіяй
філалагічнага факультэта _____ Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта _____
(назва вышэйшай навучальнай установы)

30 мая 2013 г. Пратакол № 6
(дата, нумар пратакола)

Старшыня
_____ М.М. Хмяльніцкі
(подпіс)

Тлумачальная запіска

Курс сучаснай беларускай мовы арыентуе выкладчыка на вытлумачэнне з’яў беларускай мовы ў іх структурна-семантычным і функцыянальна-

камунікатыўным аспектах, на выяўленне адметных спецыфічных заканамернасцей, якія праяўляюцца на розных узроўнях беларускай мовы, на ўсебаковае вывучэнне беларускай мовы як жывой і рухомай з’явы, дапамагае зразумець яе дынаміку і асноўныя тэндэнцыі развіцця. Метадалагічная база курса мае на мэце правільную і навукова абгрунтаваную прэзентацыю звестак тэарэтычнага характару, скарэктываваную з улікам ідыяэтычнага нацыянальнага кампанента беларускай мовы, характару і форм яе сувязей з іншымі мовамі, найперш роднаснымі славянскімі.

На лекцыйных і практычных занятках студэнты набываюць, засвойваюць і паглыбляюць веды па марфеміцы, словаўтварэнні, марфалогіі і сінтаксісе сучаснай беларускай мовы ў такой ступені, каб усведамляць яе як грамадскую з’яву і пэўную сяміятычную сістэму і дасканалы валодаць яе сродкамі.

Выкарыстоўваючы прынцып пераемнасці і ўзаемасувязі лінгвістычных дысцыплін, выкладчык павінен адбіраць такія факты і з’явы, якія ўсталяваліся ў навуцы аб мове, лічацца стрыжнёвымі для разумення іншых пытанняў і з’яўляюцца важнымі для пашырэння агульнага моўнага дыяпазону студэнтаў. Метады выкладання матэрыялу могуць быць розныя: яны, як правіла, залежаць ад складанасці тэмы і ступені падрыхтаванасці студэнтаў. Пэўную ўвагу неабходна звяртаць на тыя пытанні, якія адносяцца да дыскусійных або ўносяць новае ў асвятленне асобных фактаў мовы.

Практычныя заняткі праводзяцца па тэмах, якія вызначаюцца выкладчыкам і зацвярджаюцца на кафедры. Іх мэта – замацаваць і паглыбіць тэарэтычныя веды. Методыка правядзення практычных заняткаў розная: індывідуальнае, фронтальнае, паслядоўна-лінейнае або выбарчае апытванне; выкананне практыкаванняў на дошцы; работа па гатовых табліцах і схемах; выкананне тэставых заданняў і тэстаў на камп’ютэрах, праслухоўванне і аналіз разнастайных лінгвістычных запісаў і г.д. Правільна арганізаваная сістэма практычных заняткаў спрыяе выпрацоўцы ў студэнтаў самастойных навуковых поглядаў на моўныя з’явы і працэсы, дапамагае ім грунтоўна авалодаць нормамі літаратурнай мовы, паскарае набыванне навыкаў самастойнага аналізу моўных з’яў і фактаў.

Важнае значэнне ў працэсе засваення і замацавання ведаў і навыкаў мае лінгвістычны аналіз слоў, словазлучэнняў і сказаў. Для таго, каб лінгвістычны аналіз стаў сапраўдным эфектыўным навучальным сродкам, выкладчык павінен зыходзіць з адзіных навукова-метадычных прынцыпаў, сістэмнасці і строгай паслядоўнасці тлумачэння моўных з’яў. У залежнасці ад задач, якія ставяцца ў кожным канкрэтным выпадку, лінгвістычны аналіз можа быць вусным ці пісьмовым, частковым ці поўным.

Змест і задачы курса скіраваны на тое, каб сфарміраваць у студэнтаў правільныя навуковыя погляды на ўсю складаную сістэму сучаснай беларускай мовы, дапамагчы ім авалодаць яе літаратурнымі нормамі, набыць устойлівыя навыкі самастойнага аналізу лінгвістычных фактаў і з’яў, удасканаліць сістэму звязнага маўлення, пастаянна павышаць арфаграфічную і пунктуацыйную пісьменнасць.

У выніку вывучэння курса сучаснай беларускай мовы **студэнты павінны ведаць:**

- тыпалагічную і генетычную характарыстыку беларускай мовы;
- функцыянальныя стылі сучаснай беларускай мовы;
- літаратурныя нормы сучаснай беларускай мовы;

- асноўныя тэрміны, паняцці і катэгорыі сучаснай беларускай мовы;
- умовы і формы моўнай камунікацыі.

Павінны ўмець:

- валодаць вуснай і пісьмовай разнавіднасцямі сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- карыстацца асноўнымі моўнымі паняццямі і тэрмінамі ў іх сістэмна-структурных сувязях;
- валодаць маўленчай дзейнасцю ў сістэме стылёва-функцыянальных асаблівасцей беларускай літаратурнай мовы;
- карыстацца асноўнымі метадамі лінгвістычнага аналізу;
- валодаць метадыкай рэферыравання тэксту і яго перакладу на беларускую мову.

Праграма вучэбнага курса

УВОДЗІНЫ

Беларуская мова як найважнейшы элемент нацыянальнай культуры, духоўны скарб нацыі.

Змест і суадносіны паняццяў: *мова этнасу, мова нацыі, дзяржаўная мова, родная мова*. Роля роднай мовы ў працэсе станаўлення асобы і ў развіцці цывілізацыі.

Мова як сродак камунікацыі і інструмент пазнання рэчаіснасці. Роля і месца беларускай мовы ў сучасным грамадстве.

Сацыяльна-функцыянальная дыферэнцыяцыя беларускай нацыянальнай мовы: літаратурная мова, тэрытарыяльныя дыялекты, сацыялекты, мова горада і інш.

Беларуская літаратурная мова, яе прыметы: наддыялектнасць, унармаванасць, кадыфікаванасць, поліфункцыянальнасць, стылявая разгалінаванасць, вусная і пісьмовая формы ўжывання, жанравая разнастайнасць, сістэмная ўстойлівасць і маўленчая зменлівасць. Літаратурныя нормы з п.г.л. сінхроннай дынамікі. Размежаванне норм пісьмовай і вуснай мовы. Ступень тэрытарыяльнай варыяцыйнасці літаратурнай нормы і моўная сітуацыя. Рэтраспектыўны характар кадыфікацыі ў дачыненні да нормы. Фарміраванне і эвалюцыя норм сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Кадыфікацыя літаратурнай нормы ў граматыках, даведніках і слоўніках. Тэндэнцыя набліжэння норм літаратурна-пісьмовай мовы да норм размоўнай мовы. Сістэма функцыянальных стыляў і падстыляў літаратурнай мовы. Пісьмовая і вусная формы рэалізацыі стыляў.

Беларуская мова сярод моў свету. Генетычная і тыпалагічная характарыстыка беларускай мовы. Канцэпцыі паходжання беларускай мовы. Асноўныя этапы станаўлення і развіцця беларускай літаратурнай мовы. Беларуская літаратурная мова і мова мастацкай літаратуры.

Сучасная беларуская літаратурная мова як прадмет вывучэння ў сярэдняй і вышэйшай школе. Метадалагічная база, навукова-тэарэтычныя кірункі, практычныя мэты, змест, аб'ём, паняццёвы апарат і тэрміналогія курса сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Крыніцы вывучэння сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

ФАНЕТЫКА

Мова як сродак камунікацыі. Роля гукавога боку мовы ў працэсе камунікацыі.

Фанетыка як навука аб гукавым ладзе мовы.

Прадмет фанетыкі. Агульная і прыватная фанетыка, апісальная (дэскрыптыўная) і гістарычная фанетыка. Метады вывучэння гукавога ладу мовы. Сувязь фанетыкі з іншымі раздзеламі мовазнаўства.

Стан сучаснай беларускай фанетыкі. Агляд асноўных лінгвістычных прац у галіне фанетыкі сучаснай беларускай мовы (А.І. Падлужны, Л.Ц. Выгонная, Л.І. Сямешка, Т.В. Паплаўская, Т.М. Нікалаева, Ф.М. Янкоўскі, І.Р. Бурлыка, Г.В. Лосік, В.У. Мартынаў, П.В. Садоўскі і інш.).

Транскрыпцыя. Віды транскрыпцыі (фанетычная, інтанацыйная, фанематычная). Сістэма транскрыпцыйных знакаў.

Паняцце аб фанетычным члянэнні моўнай плыні. Зыходныя прынцыпы арганізацыі і члянэння адзінак мовы і маўлення. Сінтагматычныя і парадыгматычныя адносіны ў фанетыцы.

Асноўныя фанетычныя адзінкі: гук, склад, фанетычнае слова, маўленчы такт (сінтагма), фраза, фонаабзац; націск, інтанацыя.

Гукі мовы. Аспекты вывучэння гукаў: артыкуляцыйны, акустычны, перцэптыўны, функцыянальны. Гук і фанема.

Артыкуляцыйны аспект вывучэння гукаў. Будова маўленчага апарату; актыўныя і пасіўныя органы маўлення. Асноўныя фазы артыкуляцыі. Артыкуляторныя (фізіялагічныя) метады даследавання гукаў.

Акустычны аспект вывучэння гукаў. Агульныя акустычныя ўласцівасці гукаў. Частата ваганняў галасавых звязак і вышыня гука. Сіла і гучнасць гука. Спектр гука і тэмбр. Фармантная структура гука. Асноўныя метады акустычнага аналізу гукаў.

Перцэптыўны аспект вывучэння гукаў. Універсальныя і спецыфічныя перцэптыўныя характарыстыкі гукаў. Асноўныя метады вывучэння ўспрымання гукаў.

Функцыянальны аспект вывучэння гукаў. Функцыі гукаў у мове. Паняцце фанемы.

Прынцыпы класіфікацыі гукаў. Зычныя і галосныя гукі. Паняцце аб артыкуляцыйнай і акустычнай класіфікацыях гукаў.

Артыкуляцыйная класіфікацыя зычных: падзел зычных на групы паводле ўдзелу голасу і шуму, месца і спосабу ўтварэння, адсутнасці ці наяўнасці дадатковай артыкуляцыі (палаталізацыі). Санорныя і шумныя, звонкія і глухія. Губныя (губна-губныя і губна-зубныя) і язычныя: прыеднеязычныя (зубныя і прыеднепаднябенныя), сярэднеязычныя (сярэднепаднябенныя), заднеязычныя (заднепаднябенныя). Змычныя (выбухныя), шчылінныя (фрыкатыўныя), змычна-шчылінныя (афрыкаты), змычна-праходныя. Цвёрдыя (парныя і няпарныя) і мяккія (парныя і няпарныя) зычныя.

Артыкуляцыйная класіфікацыя галосных гукаў. Галосныя лабіялізаваныя і нелабіялізаваныя. Галосныя верхняга, сярэдняга і ніжняга пад'ёму. Галосныя прыедняга, сярэдняга і задняга рада.

Адметнасць артыкуляцыйнай базы беларускай мовы (агульная ненапружанасць органаў маўлення, высокі пад'ём языка, схільнасць да моцнай палаталізацыі адных гукаў і веларызацыі другіх).

Акустычная класіфікацыя гукаў. Асноўныя класы гукаў паводле акустычных прымет.

Склад як фанетычная адзінка. Суадносіны паміж складам і марфемай: даўжыня слова ў складах і марфемах, суадносіны паміж складам, фанемай і марфемай, суадносіны паміж складовымі і морфавымі межамі. Склада-марфемная арганізацыя слова. Тэорыі складападзелу (склада): экспіраторная, санорная, тэорыя мускульнага напружання. Тыпы складоў: аднакампанентныя і шматкампанентныя, адкрытыя і закрытыя, прыкрытыя і непрыкрытыя. Структура беларускага склада (слабае прымыканне, тэндэнцыя да адкрытага і прыкрытага склада). Рухомасць складовай структуры слова.

Прасадычныя фанетычныя адзінкі (націск, інтанацыя, паўзы), іх роля ў арганізацыі моўнай плыні.

Акцэнтная структура слова. Фанетычная прырода націску. Сродкі суперсегментнай арганізацыі слова. Тыпы націску. Акустычныя характарыстыкі беларускага націску. Рознамясцовасць, рухомасць слоўнага націску. Асноўны і пабочны націск у складаных словах. Праклітыкі і энклітыкі. Функцыі слоўнага, тактавага, фразовага і лагічнага націску.

Акустычныя характарыстыкі інтанацыі. Фразаўтваральны патэнцыял інтанацыі. Лінгвістычная значнасць інтанацыі. Кампаненты інтанацыі. Асноўныя функцыі інтанацыі: камунікатыўная, вылучальная, арганізавальная, эмацыянальная.

Фарміраванне інтанацыйных адзінак. Аб'яднанне канкрэтных інтанацыйных рэалізацый у адзінку. Дыферэнцыяльныя прыметы інтанацыйных адзінак. Асноўныя камунікатыўныя тыпы выказванняў: апавядальны, пытальны, клічны. Паняцце інтанацыйнай канструкцыі (ІК) і інтанацыйнай структуры. Асноўныя тыпы ІК у беларускай мове.

Фанетыка тэксту. Тэкст і фонаабзац. Змены гукаў у моўнай плыні. Паняцце сінтагматыкі і парадыгматыкі на фанетычным узроўні. Дыхранічныя і сінхранічныя фанетычныя законы. Паняцце фанетычных працэсаў і фанетычных адносін. Асноўныя фанетычныя працэсы: асіміляцыя, дысіміляцыя, метатэза, сцяжэнне, падаўжэнне, пратэза, эпентэза, дырэза, акамадацыя, рэдукцыя, гаплалогія.

Пазіцыйныя чаргаванні гукаў як вынік фанетычных працэсаў. Пазіцыйныя чаргаванні зычных гукаў: звонкіх і глухіх, цвёрдых і мяккіх, зубных (свісцячых) і прыеднепаднябенных (шыпячых), выбухных і афрыкат. Чаргаванні галосных у націскных і ненаціскных складах. Гістарычныя чаргаванні галосных і зычных гукаў.

ФАНАЛОГІЯ

Фаналогія як раздзел мовазнаўства. Фанетычная і фаналагічная сістэмы сучаснай беларускай мовы. Дыстрыбуцыя фанем.

Лінгвістычная эвалюцыя паняцця “фанема”. Фанема ў трактоўцы Маскоўскай, Ленінградскай (Пецярбургскай) і Пражскай фаналагічных школ.

Сталыя і зменныя прыметы гукавых адзінак. Дыферэнцыяльныя і інтэгральныя прыметы фанем. Сігніфікатыўна і перцэптыўна моцныя і слабыя пазіцыі фанем. Асноўны алафон, варыянт і варыяцыя фанемы. Гіперфанема і архіфанема. Нейтралізацыя фанемных супрацьпастаўленняў.

Фаналагічная сістэма беларускай мовы. Паняцце аб фаналагічнай падсістэме

запозычаных і рэдкаўжывальных слоў. Адметнасць фаналагічнай сістэмы беларускай мовы як мовы кансанантнага тыпу.

Сістэма зычных фанем у беларускай мове. Роля карэляцый у кансанантызме. Карэляцыі фанем па глухасці-звонкасці. Няпарныя фанемы па глухасці-звонкасці. Карэляцыя цвёрдых-мяккіх зычных. Няпарныя цвёрдыя (зацвярдзелыя) зычныя. Карэляцыя шыпячых-свісцячых. Карэляцыя выбухных-афрыкат. Фаналагічны статус фанемы <j>. Фаналагічны статус падоўжаных (гемінатыўных) зычных.

Сістэма галосных фанем у беларускай мове. Гукавыя рэалізацыі галосных фанем у моцных (сігніфікатыўна і перцэптыўна) і слабых (сігніфікатыўна і перцэптыўна) пазіцыях. Формула акання.

Суадносіны паміж зычнымі і галоснымі фанемамі ў моцных і слабых пазіцыях. Функцыянальная значнасць фанем у моцных і слабых пазіцыях. Фанемныя і марфафанемныя рады.

Сінтагматычныя адносіны ў фанетыцы і фаналогіі. Спалучэнні зычных з наступнымі галоснымі гукамі (фанемамі). Спалучэнні зычных з наступнымі зычнымі гукамі (фанемамі). Абмежаванні ў парадыгматыцы галосных фанем, выкліканыя сінтагматыкай. Абмежаванні ў сінтагматыцы зычных фанем, выкліканыя парадыгматыкай.

АРФАЭПІЯ

Прадмет і задачы арфаэпіі. Арфаэпія як правілы рэалізацыі фанетычнай сістэмы. Практычнае значэнне арфаэпіі.

З гісторыі фарміравання беларускага літаратурнага вымаўлення.

Асноўныя нормы сучаснага беларускага вымаўлення: вымаўленне націскных і ненаціскных галосных, вымаўленне зычных (у моцных і слабых пазіцыях). Правілы вымаўлення гукаў на стыку слоў. Вымаўленне гукаў у запозычаных словах.

Праблемы варыянтнасці на фанетычным узроўні. Арфаэпічная варыянтнасць у вакалізме і кансанантызме. Прычыны, характар і літаратурныя межы арфаэпічнай варыянтнасці ў беларускай мове.

Арфаэпічная норма і культура маўлення.

Адхіленні ад норм літаратурнага вымаўлення і іх прычыны.

Асноўныя тэндэнцыі развіцця арфаэпічнай нормы на сучасным этапе.

Даведнікі па беларускай арфаэпіі.

ГРАФІКА

Прадмет і задачы графікі. Графічная сістэма сучаснай беларускай мовы. Літарныя графічныя сродкі. Алфавіт як аснова графікі. Нялітарныя графічныя сродкі: апостраф, злучок (дэфіс), націск, пунктуацыйныя знакі і інш. Гісторыя станаўлення беларускай графікі.

Суадносіны паміж літарамі (графемамі) і гукамі (фанемамі) у беларускай графіцы.

Складовы і гукавы прынцыпы беларускай графікі. Адназначныя і двухзначныя літары.

АРФАГРАФІЯ

Арфаграфія, яе прадмет і задачы. Арфаграма і апорнае напісанне. Асноўныя прынцыпы беларускай арфаграфіі: фанетычны, фанематычны (марфалагічны), традыцыйнае і дыферэнцыйнае напісанні.

Правілы правапісу галосных, заснаваныя на фанетычным прынцыпе. Правапіс зычных паводле фанетычнага прынцыпу.

Фанематычныя і традыцыйныя напісанні галосных.

Правілы правапісу зычных, заснаваныя на фанематычным прынцыпе.

Дыферэнцыйныя напісанні.

Прынцыпы і правілы напісання слоў злітна, асобна, праз злучок. Ужыванне вялікай літары.

Напісанне абрэвіятур і ўмоўных скарачэнняў. Правілы пераносу.

Гісторыя станаўлення беларускай арфаграфіі. Тэндэнцыя развіцця арфаграфічнай нормы на сучасным этапе. Даведнікі па беларускай арфаграфіі.

ЛЕКСІКАГРАФІЯ

Лексікаграфія як раздзел мовазнаўства. Прадмет і задачы лексікаграфіі. Тэарэтычная і практычная лексікаграфія. Асноўныя паняцці практычнай лексікаграфіі: слоўнік, слоўнікавы артыкул, семантызацыя, граматычны і фанетычны каментарый да слова (вакабулы), экзэмпліфікацыя, паметна. Праблематыка тэарэтычнай лексікаграфіі. Стварэнне навуковай тыпалогіі слоўнікаў, распрацоўка слоўнікаў новых тыпаў, абгрунтаванне макра- і мікраструктуры слоўніка, выпрацоўка прынцыпаў лексікаграфічнай інтэрпрэтацыі слоў.

Слоўнікі-тэзаўрусы і нарматыўныя слоўнікі. Тлумачальныя, дыялектныя, перакладныя, гістарычныя, этымалагічныя, фразеалагічныя, слоўнікі новых слоў і значэнняў, іншамовных слоў, сінонімаў, антонімаў, амонімаў, паронімаў, асацыятыўныя, арфаграфічныя, арфаэпічныя, акцэнталагічныя, словаўтваральныя, марфемныя, граматычныя, тэрміналагічныя, частотныя, адваротныя, слоўнікі мовы пісьменнікаў, слоўнікі эпітэтаў і перыфраз. Энцыклапедычныя даведнікі (агульныя і прадметныя). Перспектывы лексікаграфічнай працы.

ФРАЗЕАГРАФІЯ

Фразеаграфія як раздзел мовазнаўства. Прадмет і задачы фразеаграфіі. Тэарэтычная і практычная фразеаграфія. Асноўныя паняцці практычнай фразеаграфіі. Праблематыка тэарэтычнай лексікаграфіі. Стварэнне навуковай тыпалогіі фразеалагічных слоўнікаў і даведнікаў, абгрунтаванне макра- і мікраструктуры слоўніка. Будова фразеалагічнага і парэміялагічнага артыкулаў.

Даведнікі па беларускай фразеалогіі.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

№п/п	Назвы раздзелаў, тэм	Колькасць аўдыторных гадзін				
		Аўдыторныя				Самаст. работа
		Лекцыі	Практыч., семінары	Лаб. заняткі	Аўд. кантроль КСР	
1.	Уводзіны.	8	2		2	28
2.	Фанетыка.	20	12		2	30
3.	Фаналогія.	12	6		2	8
4.	Арфаэпія.	6	4		2	6
5.	Графіка.	2	2			6
6.	Арфаграфія.	12	8		2	8
7.	Лексікаграфія.	2	2			2
8.	Фразеаграфія.	2				2
	Усяго:	64	32		10	90

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТКА

Нумар раздзела, тэмы, заняткаў	Назва раздзела, тэмы, заняткаў; пералік пытанняў для вывучэння	Колькасць аўдыторных гадзін				Матэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.)	Літаратура	Формы кантролю ведаў
		лекцыі	практычныя (семінарскія) заняткі	лабараторныя заняткі	аўдыторны кантроль КСР			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I.	УВОДЗІНЫ	8	2		2			
1.1	Беларуская мова як найважнейшы элемент нацыянальнай культуры, духоўны скарб нацыі.	2			2			
1.1.1.	1. Змест і суадносіны паняццяў: <i>мова этнасу, мова нацыі, дзяржаўная мова, родная мова</i> . Роля роднай мовы ў працэсе станаўлення асобы і ў развіцці цывілізацыі. 2. Мова як сродак камунікацыі і інструмент пазнання рэчаіснасці. Роля і месца беларускай мовы ў сучасным грамадстве. 3. Сацыяльна-функцыянальная дыферэнцыяцыя беларускай нацыянальнай мовы: <i>літаратурная мова, тэрытарыяльныя дыялекты, сацыялекты, мова горада</i> і інш.	2			2	Электронны падручнік, курс лекцый		Пісьмовая работа
1.2	Беларуская літаратурная мова і яе асаблівасці.	4	2					
1.2.1	1. Прыметы беларускай літаратурнай мовы (наддыялектнасць, унармаванасць, кадыфікаванасць, поліфункцыянальнасць і іншыя). 2. Літаратурныя нормы з пункту гледжання сінхроннай дынамікі. 3. Норма і варыянтнасць.	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый	[1], [3], [12], [13]	Вуснае апытванне
1.2.2	1. Моўныя асаблівасці функцыянальных стыляў. 2. Вусная і пісьмовая формы рэалізацыі стыляў. 3. Беларуская літаратурная мова і мова мастацкай літаратуры.	2						Пісьмовы тэст
1.3	Беларуская мова сярод моў свету.	2						
1.3.1	1. Генетычная і тыпалагічная характарыстыка беларускай мовы. 2. Канцэпцыі паходжання беларускай мовы. 3. Асноўныя этапы станаўлення і развіцця беларускай мовы. 4. Сучасная беларуская мова як прадмет вывучэння ў сярэдняй і вышэйшай школе. Крыніцы вывучэння беларускай літаратурнай	2				Электронны падручнік, курс лекцый		Вуснае апытванне

	мовы.							
П.	ФАНЕТЫКА	16	12		2			
2.1	Мова як сродак камунікацыі. Фанетыка як навука аб гукавым ладзе мовы.	2						
2.1.1	1. Структура камунікатыўнага акта. 2. Роля гукавога боку мовы ў працэсе камунікацыі. 3. Прадмет фанетыкі, яе сувязь з іншымі раздзеламі мовазнаўства, метады вывучэння гукавога ладу мовы. 4. Стан вывучэння сучаснай беларускай фанетыкі. 5. Транскрыпцыя і яе віды. Сістэмы транскрыпцыйных знакаў.	2				Электронны падручнік, курс лекцый	[2], [3], [6], [14]	Вуснае апытванне
2.2.	Фанетычнае члянэнне моўнай плыні.	2	2					
2.2.1	1. Зыходныя прынцыпы арганізацыі і члянэння адзінак мовы і маўлення. Сінтагматычныя і парадыгматычныя адносіны ў фанетыцы. 2. Асноўныя фанетычныя адзінкі: <i>гук, склад, фанетычнае слова, маўленчы такт (сінтагма), фраза, фонаабзац, тэкст</i> і іншыя. 3. Аспекты вывучэння гукаў: <i>артыкуляцыйны, акустычны, функцыянальны, перцэптыўны.</i>	2				Электронны падручнік, курс лекцый	[1], [3], [5], [6], [12], [13], [14], [15]	Вуснае апытванне
2.3	Аспекты вывучэння гукаў беларускай мовы.	4	2					
2.3.1	1. Артыкуляцыйны аспект вывучэння гукаў. Будова маўленчага апарату. Асноўныя фазы артыкуляцыі. Артыкуляторныя метады даследавання гукаў. 2. Акустычны аспект вывучэння гукаў. Асноўныя метады акустычнага аналізу гукаў. Асноўныя класы гукаў паводле акустычных прымет.	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый	[2], [6], [12], [13]	Вуснае апытванне
2.3.2	1. Перцэптыўны аспект вывучэння гукаў. Асноўныя метады вывучэння ўспрымання гукаў. 2. Функцыянальны аспект вывучэння гукаў. Функцыі гукаў у мове. Паняцце фанемы. 3. Прынцыпы класіфікацыі гукаў.	2				Электронны падручнік, курс лекцый	[2], [6], [12], [13]	Навуковы эксперымент
2.4.	Артыкуляцыйная класіфікацыя гукаў.	4	2		2			
2.4.1	Артыкуляцыйная класіфікацыя зычных гукаў: паводле ўдзелу голасу і шуму, месца і спосабу ўтварэння, адсутнасці / наяўнасці дадатковай артыкуляцыі.	2	2		2	Электронны падручнік, курс лекцый	[1], [3], [5], [6], [12], [13], [14], [15]	Камп'ютарны тэст
2.4.2	1. Артыкуляцыйная класіфікацыя галосных гукаў: лабіялізаваныя і нелабіялізаваныя галосныя; галосныя верхняга, сярэдняга і ніжняга пад'ёму; галосныя пярэдняга, сярэдняга і задняга рада. 2. Адметнасць артыкуляцыйнай базы беларускай мовы.	2				Электронны падручнік, курс лекцый	[1], [3], [5], [6], [12], [13], [14], [15]	Пісьмовы тэст
2.5	Склад і націск як фанетычныя адзінкі.	2	2					

2.5.1	1. Суадносіны паміж складам, фанемай і марфемай. 2. Тэорыі складападзелу: <i>экспіраторная, санорная, тэорыя мускульнага напружання</i> . 3. Тыпы складоў. 4. Структура беларускага склада. 5. Акцэнтная структура слова. Фанетычная прыроды націску. 6. Тыпы і акустычныя характарыстыкі беларускага націску. 7. Функцыі націску.	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый		Пісьмовы тэст
2.6	Інтанацыя як суперсегментная фанетычная адзінка.	2	2					
2.6.1	1. Акустычныя характарыстыкі, фразэўтваральны патэнцыял, лінгвістычная значнасць, кампаненты інтанацыі. 2. Асноўныя функцыі інтанацыі: камунікатыўная, вылучальная, арганізавальная, эмацыянальная. 3. Асноўныя камунікатыўныя тыпы выказванняў: апавядальны, пыталны, клічны. 4. Інтанацыйныя канструкцыі (ІК) і іх тыпы ў беларускай мове.	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый	[1], [3], [5], [6], [12], [13], [14], [15]	Вуснае апытванне
2.7	Змены гукаў у моўнай плыні.	2	2					
2.7.1	1. Паняцце фанетычных працэсаў і фанетычных адносін. 2. Асноўныя фанетычныя працэсы ў сучаснай беларускай мове: <i>асіміляцыя, дысіміляцыя, сцяжэнне, падаўжэнне, пратэза, эпентэза, дыярэза, акамадацыя, рэдукцыя</i> .	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый	[2], [3], [6], [12], [13], [14]	Пісьмовы тэст
2.8	Чаргаванні гукаў як вынік фанетычных працэсаў.	2	2					
2.8.1	1. Пазіцыйныя чаргаванні зычных гукаў. Пазіцыйныя чаргаванні галосных гукаў. 2. Гістарычныя чаргаванні зычных гукаў. Гістарычныя чаргаванні галосных гукаў.	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый	[2], [3], [6], [12], [13], [14]	Пісьмовы тэст
III.	ФАНАЛОГІЯ	12	6		2			
3.1	Фаналогія як раздзел мовазнаўства.	4						
3.1.1	1. Прадмет і задачы фаналогіі. 2. Фанетычная і фаналагічная сістэмы беларускай мовы.	2				Электронны падручнік, курс лекцый	[3], [6], [7]	Пісьмовы тэст
3.1.2	1. Дыстрыбуцыя фанем. 2. Лінгвістычная эвалюцыя паняцце “фанемы”: Маскоўская, Ленінградская (Пецярбургская), Пражская фаналагічныя школы.	2				Электронны падручнік, курс лекцый	[3], [6], [7]	Вуснае апытванне
3.2	Фанема і яе алафоны.	2	2					
3.2.1	1. Дыферэнцыяльныя і інтэгральныя прыметы фанем. 2. Сігніфікатыўна і перцэптыўна моцныя і слабыя пазіцыі фанем. 3. Асноўны алафон, варыянт, варыяцыя фанемы, гіперфанема, архіфанема. Нейтралізацыя фанемных супрацьпастаўленняў.	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый	[3], [6], [7]	Вуснае апытванне

3.3	Фаналагічная сістэма сучаснай беларускай мовы.	2	2		2			
3.3.1	1. Паняцце аб фаналагічнай падсістэме запазычаных і рэдкаўжывальных слоў. Адметнасць фаналагічнай сістэмы беларускай мовы як мовы кансанантнага тыпу. 2. Сістэма зычных фанем у беларускай мове. Роля карэляцый у кансанантызме.	2	2		2	Электронны падручнік, курс лекцый	[3], [6], [7]	Вуснае апытванне
3.4	Сістэма галосных фанем у беларускай мове.	2	2					
3.4.1	1. Гукавыя рэалізацыі галосных фанем у моцных (сігніфікатыўна і перцэптыўна) і слабых (сігніфікатыўна і перцэптыўна) пазіцыях. Формула акання. 2. Суадносіны паміж зычнымі і галоснымі фанемамі ў моцных і слабых пазіцыях. Функцыянальная значнасць фанем у моцных і слабых пазіцыях. Фанемныя і марфафанемныя рады.	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый	[3], [6], [7]	Вуснае апытванне
3.5	Сінтагматычныя адносіны ў фанетыцы і фаналогіі.	2						
3.5.1	1. Спалучэнні зычных з наступнымі галоснымі гукамі (фанемамі). 2. Спалучэнні зычных з наступнымі зычнымі гукамі (фанемамі). 3. Абмежаванні ў парадigmatыцы галосных фанем, выкліканыя сінтагматыкай. 4. Абмежаванні ў сінтагматыцы зычных фанем, выкліканыя парадigmatыкай.	2				Электронны падручнік, курс лекцый	[3], [6], [7], [13].	Вуснае апытванне
IV.	АРФАЭПІЯ	6	4					
4.1	Арафэпія як раздзел мовазнаўства.	2						
4.1.1	1. Прадмет і задачы арафэпіі. Арафэпія як правілы рэалізацыі фанетычнай сістэмы. Практычнае значэнне арафэпіі. 2. З гісторыі фарміравання беларускага літаратурнага вымаўлення.	2				Электронны падручнік, курс лекцый	[1], [3], [4], [6], [12], [13]	Вуснае апытванне
4.2	Асноўныя нормы сучаснага беларускага вымаўлення.	2	2					
3.1.1	1. Правілы вымаўлення галосных гукаў, зычных гукаў, гукаў на стыку слоў. 2. Арафэпія запазычаных слоў.	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый	[1], [3], [4], [6], [12], [13],	Пісьмовы тэст
4.3	Праблемы варыянтнасці на фанетычным узроўні.	2	2					
4.3.1	1. Праблемы варыянтнасці на фанетычным узроўні: прычыны, характар, літаратурныя межы. 2. Арафэпічная норма і культура маўлення. Прычыны і крыніцы адхіленняў ад літаратурных норм.	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый	[1], [3], [4], [6], [12], [13]	Вуснае апытванне
V.	ГРАФІКА	2	2					
5.1	Графіка, яе прадмет і задачы.	2	2					
4.1.1	1. Алфавіт як аснова графікі. Асаблівасці беларускага алфавіта. 2. Іншыя графічныя сродкі: апостраф, злучок (дэфіс), націск, пунктуацыйныя знакі і інш. Суадносіны паміж літарамі	2	2			Электронны падручнік,	[1], [2], [3], [5],	Вуснае апытванне

	(графемамі) і гукамі (фанемамі) у беларускай графіцы. 3. Складовы і гукавы прынцыпы беларускай графікі. 4. Адназначныя і двухзначныя літары. 5. Гісторыя станаўлення сучаснай беларускай графікі.					курс лекцый	[6], [17]	
VI.	АРФАГРАФІЯ	12	8		2			
6.1	Арфаграфія, яе прадмет і задачы.	4						
6.1.1	1. Сувязь беларускай арфаграфіі з фанетыкай. 2. Асноўныя тэрміны: апорнае напісанне, арфаграма, арфаграфічная памылка і іншыя.	2				Электронны падручнік, курс лекцый	[1], [2], [3], [5], [7], [8]	Вуснае апытванне
6.1.2	Асноўныя прынцыпы беларускай арфаграфіі: <i>фанетычны і фанематычны (марфалагічны), традыцыйныя і дыферэнцыйныя напісанні.</i>	2				Электронны падручнік, курс лекцый	[1], [2], [3], [5], [7], [8]	Вуснае апытванне
6.2	Праваніс галосных.	2	2					
6.2.1	1. Правілы праванісу галосных, заснаваныя на фанетычным прынцеце. Адхіленні ад фанетычнага прынцыпу ў праванісе галосных. 2. Фанематычныя і традыцыйныя напісанні галосных.	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый		Камп'ютарны тэст
6.3	Праваніс зычных.	2	2					
6.3.1	1. Правілы праванісу зычных, заснаваныя на фанематычным прынцеце. 2. Праваніс зычных паводле фанетычнага прынцыпу.	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый		Вуснае апытванне
6.4	Прынцыпы і правілы напісання слоў злітна, асобна праз злучок.	2	2		2			
6.4.1	1. Напісанні назоўнікаў, прыметнікаў, прыслоўяў. 2. Ужыванне вялікай літары. 3. Напісанні абрэвіятур, умоўных скарачэнняў.	2	2		2	Электронны падручнік, курс лекцый		Пісьмовы тэст
6.5	Гісторыя і тэндэнцыі развіцця беларускай арфаграфіі.	2	2					
6.5.1	1. Старажытны перыяд развіцця арфаграфіі. 2. Перыяд XIX – XX стагоддзя. 3. Арфаграфічныя дыскусіі пачатку XXI ст. 4. Даведнікі па беларускай арфаграфіі.	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый		Вуснае апытванне
VII.	ЛЕКСІКАГРАФІЯ	2	2					
7.1	Лексікаграфія як раздзел мовазнаўства.	2						
7.1.1	1. Прадмет і задачы лексікаграфіі. 2. Тэарэтычная і практычная лексікаграфія. 3. Асноўныя паняцці практычнай лексікаграфіі. 4. Праблематыка тэарэтычнай лексікаграфіі.	2				Электронны падручнік, курс лекцый	[2], [3], [6], [9], [12], [13]	Аналіз слоўніка

	5. Тыпы і метамова слоўнікаў							
9.	ФРАЗЕАГРАФІЯ	2	2					
9.1	Фразеаграфія сучаснай беларускай мовы.	2	2					
9.1.1	1. Прадмет і задачы фразеаграфіі. 2. Слоўнікі фразеалагізмаў. 3. Структура слоўнікавых артыкулаў.	2	2			Электронны падручнік, курс лекцый	[2], [3], [6], [9], [10], [12], [13]	Выніковы пісьмовы тэст

Асноўная і дадатковая літаратура

Асноўная літаратура

1. Беларуская граматыка. Ч 1. Мінск, 1985.
2. Беларуская мова: хрэстаматыя / Аўт.-склад. З.І. Бадзевіч і інш. Мінск, 2005.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. Мінск, 1994.
4. Выгонная, Л.Ц. Інтанацыя. Націск. Арфаэпія / Л.Ц. Выгонная. Мінск, 1991.
5. Камароўскі, Я.М. Сучасная беларуская арфаграфія / Я.М. Камароўскі. Мінск, 1985.
6. Камароўскі, Я.М., Красней, В.П., Лазоўскі, У.М., Сямешка, Л.І., Шчарбакова, І.М. Сучасная беларуская мова. Уводзіны. Фанетыка. Фаналогія. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія. Лексікалогія. Лексікаграфія. Фразеалогія. Фразеаграфія / Я.М. Камароўскі, В.П. Красней, У.М. Лазоўскі, Л.І. Сямешка, І.М. Шчарбакова. 2-е выд. Мінск, 1995.
7. Кароткая граматыка беларускай мовы. Фаналогія. Марфаланогія. Марфалогія. Ч. 1. Мінск, 2007.

Дадатковая літаратура

8. Бурак Л.І., Бурак І.Л. Сучасная беларуская мова. Арфаграфія і пунктуацыя. Практыкум. – Мінск: Універсітэцкае, 1993.
9. Лексікалогія сучаснай беларускай мовы / Пад рэд. А.Я.Баханькова. Мінск, 1994.
- 10.Лепешаў, І.Я. Фразеалогія сучаснай беларускай мовы / І.Я. Лепешаў. Мінск, 1998.
- 11.Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. Мінск, 1959.
- 12.Сямешка, Л.І. Беларуская мова / Л.І. Сямешка. Мінск, 1999.
- 13.Сямешка, Л.І., Шкраба, І.Р., Бадзевіч, З.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. Мінск, 1996.
- 14.Фанетыка беларускай літаратурнай мовы. Мінск, 1989.
- 15.Фанетыка слова ў беларускай мове. Мн.; 1983.
- 16.Янкоўскі, Ф.М. Беларускае літаратурнае вымаўленне / Ф.М. Янкоўскі. Мінск, 1976.
- 17.Яновіч, А.І. Станаўленне графічнай сістэмы беларускай літаратурнай мовы / А.І. Яновіч // Беларуская лінгвістыка. Вып. 31. Мінск, 1987.

ПРАТАКОЛ УЗГАДНЕННЯ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ
ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ
З ІНШЫМІ ДЫСЦЫПЛІНАМІ СПЕЦЫЯЛЬНАСЦІ

Назва дысцыпліны, з якой патрабуецца ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб зменах у змесце вучэбнай праграмы па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, якая распрацавала вучэбную праграму (з указаннем даты і нумара пратакола)
Сучасная руская мова	Кафедра рускай мовы	няма	Зацвердзіць Пратакол № ад

**ЗМЕНИ І ДАПАЎНЕННІ ДА ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ
ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ**

на ____/____ вучэбны год

№№ п/п	Змены і дапаўненні	Падстава

Вучэбная праграма перагледжана і адобрана на пасяджэнні кафедры
(пратакол № ____ ад _____ 200_ г.)

Загадчык кафедры

_____	_____	_____
(ступень, званне)	(подпіс)	(Ініцыялы, прозвішча)

ЗАЦВЯРДЖАЮ
Дэкан факультэта

_____	_____	_____
(ступень, званне)	(подпіс)	(Ініцыялы, прозвішча)